

مقایسه دیدگاه زنان و مردان بهره‌بردار روستایی کنگاور نسبت به اثر بخشی روش‌های آموزشی - ترویجی در انتقال دانش و اطلاعات نوین کشاورزی

علی اصغر میرکزاده

استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

وحید علی‌آبادی*

کارشناس ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه رازی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

تاریخ دریافت: ۹۰/۰۳/۱ تاریخ پذیرش: ۹۰/۱۱/۱۰

چکیده

هدف اصلی تحقیق حاضر، تحلیل اثربخشی روش‌های آموزشی - ترویجی در بهبود وضعیت بهره‌برداران کشاورزی بود. تحقیق حاضر از نوع کمی و روش مورد استفاده آن توصیفی، پیمایشی بود. جامعه آماری این تحقیق شامل بهره‌برداران روستای شهرستان کنگاور بود. با استفاده از جدول جرسی و مورگان از جامعه بهره‌برداران نمونه ۳۵۴ نفری، با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی - طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب صورت پذیرفت. ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ای بود که مطابق با اهداف تحقیق تهیه شد. روایی پرسشنامه نیز از طریق نظرخواهی از کارشناسان و اساتید ترویج و آموزش کشاورزی مورد تایید قرار گرفت. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد و ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۷۹ محاسبه گردید. تحلیل داده با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد. نتایج نشان داد که بهره‌برداران زن روستای سه روش مزرعه‌نمایی، بحث گروهی، و مزرعه‌نمایی - نتیجه‌ای و بهره‌برداران مرد سه روش گردش صحرائی، مزرعه‌نمایی نتیجه‌ای و ملاقات مروج در خانه یا مزرعه را از نظر اثربخشی بر فراگیر، در اولویت اول تا سوم قرار دارند. همچنین نتایج نشان داد که از نظر این دو گروه روش‌های سخنرانی و آموزش از طریق تلفن و نامه جزء اولویت‌های بعدی قرار دارند. نتایج آزمون من‌ویتنی نشان داد که اختلاف معنی‌داری در سطح ۹۹ درصد بین دیدگاه زنان و مردان روستایی نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی سخنرانی، گردش صحرائی، ملاقات در خانه یا مزرعه، مزارع‌نمایی طبقه‌ای و مراجعه به اداره ترویج وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: کارشناسان ترویج، بهره‌برداران روستایی، روش‌های آموزشی، اولویت‌بندی، اثربخشی.

مقدمه

آموزش مقدمه و وسیله ای برای آغاز بلوغ فکری، تعمق قدرت تفکر و تحلیل های ذهنی در افراد می‌باشد. آموزش ابزاری استراتژیک برای تحول اجتماع، توسعه اقتصادی و سازندگی جامعه است (Bsakett & Marsick, 1992). آموزش، اثربخش‌ترین سازوکار جامعه برای مقابله با بزرگ ترین چالش قرن حاضر یعنی توسعه پایدار است. توسعه پایدار به انسان‌های کلی‌نگری که دارای تفکر سیستمی و بینشی فرا رشته‌ای و همچنین آگاه و خلاق باشند، نیاز دارد که تنها از طریق آموزش همه جانبه می‌توان به آن دست یافت. توسعه پایدار گستره نوینی است که در واپسین سال های قرن گذشته فرا راه بشر گشوده شد و از آن رو که انسان را محور برنامه های خود قرار داد، لزوم توجه به منابع انسانی و توسعه آن را سرلوحه کار خویش ساخت. در واقع آموزش فرآیندی است که از طریق آن انسان ها و جوامع می‌توانند توانایی های خود را از شکل بالقوه به حالت بالفعل درآورند (اسمعیلی، ۱۳۸۵).

با توجه به ضرورت تناسب برنامه های آموزشی با دنیای در حال تحول و تکامل امروز، لزوم توسعه پویا و ارتقای نیروی انسانی وجود دارد که مستلزم آموزش مستمر و مادام العمر است. آموزش مستمر شامل تحصیل مداوم معلومات و دانش، کسب تجربیات افراد مختلف متناسب با شیوه زندگی و اشتغال است که موجب تحول الگوهای آینده رفتار آدمی می‌شود (شهبازی، ۱۳۷۲). عنصر کلیدی در توسعه روستایی انسان است و آموزش بهترین وسیله توانمند سازی بهره‌برداران و عاملان توسعه می‌باشد. از طریق آموزش انسان می‌تواند محیط اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی خود را کنترل کند (زمانی پور، ۱۳۷۶).

زمانی پور به نقل از شولتز، اهمیت زیادی را برای آموزش و نقش آن در توسعه کشاورزی قایل است و تاکید می‌کند که در امر آموزش اولویت باید از بخش شهر به بخش کشاورزی و روستایی انتقال یابد تا کشاورزان بتوانند ظرفیت و توانایی خود را بالا ببرند و از درآمد های بالاتری برخوردار شوند. در این بین از طریق آموزش های مستمر، نگرش، ارزش ها، رفتارها و عادات انسان ها دگرگون می‌شود و به نقطه تکامل خود نزدیک تر می‌گردد. زمانی پور به نقل از بورما عقیده دارد که در پیشرفت و توسعه کشاورزی ع امل انسانی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. برنامه های آموزشی کشاورزی در صورتی که منطبق با احتیاجات و شرایط ویژه روستایان اجرا گردد، می‌تواند نقش کلیدی و تأثیر گذاری در فرایند توسعه روستایی ایفا کند. وی آموزش کشاورزی را از عوامل سرعت بخش توسعه کشاورزی می‌داند. در تمام نظریه های مربوط به توسعه کشاورزی، نیروی انسانی و دانش و اطلاعات لازم برای فعالیت در بخش کشاورزی از اهمیت بهمزیایی برخوردار است و انسان به‌عنوان مهمترین عامل آن محسوب می‌شود (همان منبع، ۱۳۷۶).

آموزشگران برای تحقق هدف های خود از راهبرد های تدریس بهره می‌گیرند. تدریس مباحث و مهارت های مختلف، نیاز به استفاده از روش ها و فنون متفاوتی دارد. انتخاب این روش ها و فنون به عوامل متعددی از جمله ماهیت هدف های یادگیری، قابلیت ها، استعدادها، دانش قبلی و سن فراگیر، بستگی دارد. محققان دریافته اند که روش تدریس ی‌کی از مهم ترین عوامل موثر در فرآیند یادگیری است. به طوری که

گفته می‌شود، کلید یادگیری فراگیر روش تدریس آموزشگر است (شعبانی، ۱۳۷۷). روش‌های ترویجی به کلیه فعالیت‌ها و فنونی اطلاق می‌شود که مروجان برای ارتباط با مردم از آنها استفاده می‌کنند. این روش‌ها گوناگون بوده و نشانگر راه‌هایی هستند که در آن منابع ترویجی به منظور ادغام پیام‌ها با دریافت‌کنندگان، مرتبط شده‌اند (هاوکینز و همکاران، ۱۳۷۷). فرایند آموزش ارکان مختلفی دارد که مهمترین آنها عبارتند از آموزشگر، فراگیر، محتوی آموزشی، امکانات، و روش‌های آموزشی. از اجزای مهم و تأثیرگذار بر اثر بخشی آموزش، روش‌های آموزش و تدریس است. با توجه به ماهیت آموزش‌های ترویجی، روش‌های ترویجی مورد استفاده مروجین می‌تواند در کارایی و اثربخشی کل ترویج تأثیر به‌سزایی داشته باشند. اندیشمندان مختلفی در مورد روش‌های آموزشی و نحوه انتخاب مناسب آنها دیدگاه‌های گوناگونی را بیان نموده‌اند. از جمله می‌توان به «ون‌دن‌بن» و «هاوکینز» اشاره کرد. که در سال ۱۹۸۶ ملاک‌های را برای انتخاب روش‌های آموزشی ارایه دادند (شعبانعلی‌فمی، ۱۳۸۵). علاوه بر دیدگاه این دو اندیشمند «کمپل» نیز با ارایه جدولی به کارشناسان کمک می‌کند که بتواند در مراحل مختلف و با توجه به اهداف فعالیت، روش مناسبی را برگزیند (سوانسون، ۱۳۸۵).

جدول ۱- ملاک‌های انتخاب روش‌های آموزشی از دیدگاه کمپل

تغییر نگرش	برنامه شناسایی، رقابت دنیای کشاورزان، گنجاندن شیوه‌ها در نظم زراعی	پذیرش
↑ تغییر رفتار	ملاقات‌های فردی، تبادل نظر کشاورزان، نمایش طریقه‌ای، آزمایشات درون-مزرعه‌ای	↑ آزمایش
↑ بهبود مهارت	نمایش نتیجه‌ای، تبادل نظر کشاورزان، نمایش طریقه‌ای	↑ ارزشیابی
↑ افزایش دانش	بحث گروهی، جلسات گروهی، روز مزرعه، بازدید و گردش علمی	↑ علاقه‌مندی
↑ اطلاعات	رسانه انبوهی - سخنرانی	↑ آگاهی

اقتباس از: سوانسون، ۱۳۸۵

انسان به عنوان یک موجود خلاق با تغییرپذیری و تحولات و توانایی‌های بی‌شمار باید تحت شرایط تعلیم و تربیتی قرار گیرد تا توانایی‌های خویش را از شکل بالقوه به بالفعل درآورد. در روند به فعلیت رسیدن توانایی‌ها، اغلب از آموزش‌های درازمدتی که برحسب تعداد فراگیران به صورت آموزش‌های انفرادی، گروهی و جمعی در جهت پذیرش تکنولوژی‌های متناسب روز تقسیم بندی می‌شود، استفاده می‌گردد (ملک‌محمدی، ۱۳۷۷). آینده کشاورزی در جوامع بشری به کارشناسان، محققین، و مروجین کشاورزی بستگی پیدا می‌کند که آنها چگونه نقش خود را در توسعه کشاورزی پایدار، افزایش تولیدات کشاورزی و غذای ایفا نمایند، چگونه کشاورزان و روستایان را به عنوان عاملان کلیدی توسعه روستایی بارور کنند، علاوه بر این برنامه ریزان و سیاست‌گذاران به چه میزان روستاییان را در تدوین برنامه‌های کشاورزی مشارکت می‌دهند، جایگاه روستایان در برنامه ریزی‌های توسعه کجاست، و اگر بشر بخواهد در نبرد علیه فقر و توسعه‌نیافتگی پیروز شود، آموزش کشاورزی البته به تنهایی کافی نیست، اما محققاً لازم می‌باشد (شاه‌آبادی، ۱۳۸۵).

اهداف تحقیق

بر همین اساس هدف تحقیق حاضر مقایسه دیدگاه زنان و مردان بهره‌بردار روستایی کنگاور نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی در بهبود انتقال دانش و اطلاعات نوین کشاورزی است. در این راستا اهداف زیر نیز دنبال شده است: بررسی ویژگی‌های فردی و دموگرافیکی بهره‌برداران زن و مرد روستایی؛ اولویت‌بندی روش‌های آموزشی- ترویجی از نظر بهره‌برداران زن و مرد روستایی؛ بررسی و تحلیل دیدگاه بهره‌برداران زن و مرد روستایی بر حسب جنسیت و میزان سواد آنان نسبت به روش‌های آموزشی.

روش پژوهش

این تحقیق از نظر رویکرد کلی از نوع کمی می‌باشد. روش تحقیق به کار گرفته شده با توجه به اهداف تحقیق توصیفی- پیمایشی است. با توجه به ویژگی‌های تحقیق و از آنجایی که نتیجه تحقیق به طور عملی می‌تواند در جهت حل مشکلات ارتباطی بهره‌برداران روستایی با روش‌های آموزشی به کار گرفته شود، جزء تحقیق‌های کاربردی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق را بهره‌برداران زن و مرد روستایی شهرستان کنگاور تشکیل دادند ($N=36000$) که با استفاده از جدول جرسی و مورگان نمونه‌ای ۳۵۴ نفری با روش نمونه‌گیری تصادفی- طبقه‌ای با انتساب متناسب به‌عنوان نمونه انتخاب شدند که شامل ۱۷۵ نفر زن و ۱۷۹ نفر مرد بودند. منظور از بهره‌برداران زن و مرد آنهایی می‌باشند که در روستا به فعالیت کشاورزی، دامپروری و یا هر دو به صورت تمام وقت مشغول هستند، جامعه آماری پژوهش را زنان و مردانی که در روستاها و یا فاصله کمتر از ۱۰ کیلومتر از مرکز شهرستان کنگاور، مشغول به زندگی هستند، تشکیل دادند. این جامعه آماری کسانی بودند که دارای مرکز خدمات کشاورزی و یا دفاتر تشکل‌های فنی مشاوره‌ای کشاورزی می‌باشند و در طی سال زراعی با انواع روش‌های آموزشی- ترویجی آشنایی دارند. به‌منظور انتساب متناسب دیدگاه زنان و مردان روستایی، نسبت به اثر بخشی روش‌های آموزشی- ترویجی نمونه آماری به دو گروه نسبتاً مساوی تقسیم شد که با توجه به جمعیت هر روستا و جمعیت زن و مرد آن روستا تعداد پرسشنامه‌های متناسب با این جمعیت بین آنان تقسیم شد. ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای محقق ساخت بود که بر مبنای مطالعات کتابخانه‌ای و بر اساس اهداف تحقیق تهیه گردید.

پرسشنامه در دو بخش شامل ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای بهره‌برداران و نیز مقیاس سنجش دیدگاه آنان نسبت به روش‌های آموزشی- ترویجی بود که توسط محقق و با بررسی پیش‌نگاشته‌ها طراحی و تدوین شد. روایی ابزار تحقیق با استفاده از پانل متخصصان شامل اعضای هیات علمی رشته‌های ترویج و آموزش کشاورزی و کارشناسان ارشد ترویج و آموزش کشاورزی و نیز کارشناسان جهاد کشاورزی با روش روایی محتوایی به‌دست آمد. برای سنجش پایایی ابزار تحقیق از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد. ضریب آلفای کرونباخ برای سنجش پایایی ابزار تحقیق معادل $(\alpha=0.79)$ محاسبه شد که نشانگر پایایی مناسب پرسشنامه بود. جهت تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شد و جهت دستیابی به اهداف تحقیق از

آماره‌های توصیفی (توزیع فراوانی، میانگین و ...) و در بخش استنباطی از آزمون‌های ناپارامتری کروسکال‌والیس و من‌ویت‌نی استفاده شد.

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق در مورد ویژگی‌های جمعیت‌شناسی بهره‌برداران روستایی گویای این است ۴۱/۶ درصد بهره‌برداران روستایی بین ۳۰ تا ۴۰ سال سن دارند. توزیع فراوانی زنان و مردان روستایی بر حسب سواد گویای آن است که بیشتر زنان و مردان روستایی بی‌سواد یا سوادی در حد خواندن و نوشتن دارند.

جدول ۲- مردان بر حسب سن و سواد

درصد تجمعی		درصد		فراوانی		سن*
مردان	زنان	مردان	زنان	مردان	زنان	
۱۱/۱۸	۲۲/۸۵	۱۱/۱۸	۲۲/۸۵	۲۰	۴۰	۲۰-۳۰
۴۸/۶۱	۷۰/۸۵	۳۷/۴۳	۴۸	۶۷	۸۴	۳۱-۴۰
۸۰/۴۵	۹۶	۳۱/۸۴	۲۵/۱۵	۵۷	۴۴	۴۱-۵۰
۱۰۰	۱۰۰	۱۹/۵۵	۴	۳۵	۷	۵۱-۶۰
		۱۰۰	۱۰۰	۱۷۹	۱۷۵	جمع

درصد تجمعی		درصد		فراوانی		سواد**
مردان	زنان	مردان	زنان	مردان	زنان	
۱۹/۶	۳۶	۱۹/۶	۳۶	۳۵	۶۳	بی‌سواد
۸۴/۹	۹۲	۶۵/۴	۵۶	۱۱۷	۹۸	خواندن و نوشتن
۹۴/۴	۹۸/۹	۹/۵	۶/۹	۱۷	۱۲	دیپلم
۱۰۰	۱۰۰	۵/۶	۱/۱	۱۰	۲	بالتر از دیپلم
۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۷۹	۱۷۵	جمع

* میانگین: ۳۵ میانه: ۲۸ ** نما: خواندن و نوشتن

جدول شماره ۴، گویای دیدگاه زنان نسبت به اثر بخشی روش‌های آموزشی- ترویجی در بهبود وضعیت زنان روستایی با توجه به شرایط موجود و حاکم بر محیط زندگی زنان روستایی است. از نظر زنان روستایی روش‌های مزارع نمایشی، بحث گروهی، مزارع نمایشی نتیجه‌ای، مشاوره فردی و ملاقات در خانه و مزرعه، به ترتیب جزء ۵ اولویت اول از نظر اثربخشی روش‌های آموزشی از دیدگاه زنان روستایی بوده است. روش‌های سخنرانی و آموزش از طریق نامه و تلفن، جزء کم‌اثرترین روش‌های آموزشی از دیدگاه زنان روستایی می‌باشد.

جدول ۴- اولویت اثر بخشی روش‌های آموزشی از دیدگاه زنان روستایی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	روش‌ها
۱	۰/۴۷	۱/۳۷	۲/۸۸	مزارع نمایشی
۲	۰/۵۱	۱/۳۹	۲/۶۸	بحث‌های گروهی
۳	۰/۵۵	۱/۳۸	۲/۴۹	مزارع نمایشی نتیجه‌ای
۴	۰/۵۶	۱/۳۶	۲/۴۲	مشاوره‌های فردی
۵	۰/۵۷	۱/۴۴	۲/۵۰	ملاقات در خانه یا مزرعه
۶	۰/۵۸	۱/۵۶	۲/۶۷	مراجعه به اداره ترویج
۷	۰/۶۰	۱/۵۵	۲/۵۸	گردش صحرایی
۸	۰/۶۲	۱/۵۲	۲/۴۵	رسانه انبوهی
۹	۰/۶۳	۱/۶۱	۲/۵۲	نمایش طریقه‌ای
۱۰	۰/۶۵	۱/۵۲	۲/۳۲	دوره‌های عملی
۱۱	۰/۶۷	۱/۴۴	۲/۱۴	سخنرانی
۱۲	۰/۸۴	۱/۵۸	۱/۸۸	تلفن و نامه

*مقیاس لیکرت: هیچ=۰ کم=۱ متوسط=۲ زیاد=۳ خیلی زیاد=۴

جدول ۵ نظر بهره‌برداران مرد را نسبت به اولویت‌بندی روش‌های آموزشی - ترویجی بر حسب میزان اثربخشی روش‌ها در یادگیری و مناسب بودن این روش‌ها برای بهکارگیری در موقعیت‌های مختلف آموزشی را نشان می‌دهد.

جدول ۵- اولویت اثربخشی روش‌های آموزشی از دیدگاه مردان روستایی

اولویت	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین*	روش‌ها
۱	۰/۴۳	۱/۳۷	۳/۱۶	گردش صحرایی
۲	۰/۴۵	۱/۳۹	۳/۰۷	مزارع نمایشی نتیجه‌ای
۳	۰/۴۸	۱/۳۶	۲/۷۸	ملاقات‌های در خانه یا مزرعه
۴	۰/۴۹	۱/۵۶	۳/۱۷	مراجعه به اداره ترویج
۵	۰/۵۲	۱/۴۴	۲/۷۵	بحث گروهی
۶	۰/۵۵	۱/۶۱	۲/۹۲	رسانه انبوهی
۷	۰/۵۶	۱/۳۹	۲/۴۸	مشاوره‌های فردی
۸	۰/۵۷	۱/۴۲	۲/۴۹	مزارع نمایشی طریقه‌ای
۹	۰/۶۲	۱/۵۲	۲/۴۵	مزارع نمایشی
۱۰	۰/۷۹	۱/۴۱	۱/۷۸	تلفن و نامه
۱۱	۰/۸۵	۱/۵۲	۱/۷۸	سخنرانی
۱۲	۰/۸۸	۱/۵۸	۱/۷۹	دوره‌های عملی

*مقیاس لیکرت: هیچ=۰ کم=۱ متوسط=۲ زیاد=۳ خیلی زیاد=۴

بر حسب نظر مردان اثربخش‌ترین روش آموزشی گردش صحرائی، مزارع نمایشی نتیجه‌ای، ملاقات در خانه و مزرع، مراجعه به اداره ترویج، و بحث گروهی به ترتیب جزء اولویت‌های اول تا پنجم قرار دارند. از نظر مردان دو روش سخنرانی و دوره‌های عملی کمترین تأثیر را در بین روش‌های آموزشی- ترویجی از نظر مردان دارا هستند.

با توجه به اینکه مقیاس سنجش دیدگاه زنان و مردان نسبت به روش‌های آموزشی رتبه‌بندی می‌باشد، از آزمون ناپارامتری من‌ویت‌نی برای مقایسه دیدگاه دو گروه در مورد اثربخشی روش‌های ترویجی استفاده شد. نتایج در جدول ۷ نشان داده شده است. نتایج نشان داد که در خصوص اثربخشی روش‌های سخنرانی و ملاقات مروج در مزرعه یا خانه در سطح ۹۵ درصد و در خصوص روش‌های آموزشی- ترویجی گردش صحرائی، مزارع نمایشی طریقه‌ای و روش مراجعه به اداره ترویج در سطح ۹۹ درصد اختلاف معنی‌داری بین دیدگاه زنان روستایی وجود دارد. زنان، روش سخنرانی و مزارع نمایشی طریقه‌ای را اثربخش‌تر از مردان می‌دانند و مردان روش‌های آموزشی گردش صحرائی، ملاقات در خانه یا مزرعه و روش مراجعه به اداره ترویج را اثربخش‌تر از زنان می‌دانند. در سایر روش‌ها تفاوت معنی‌داری بین دیدگاه زنان و مردان در خصوص اثربخشی روش‌ها وجود ندارد.

جدول ۷- مقایسه دیدگاه بهره‌برداران روستایی زن و مرد نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی

روش‌های مورد مقایسه	میانگین رتبه‌ای گروه دوم		U	سطح معنی‌داری
	مردان	زنان		
سخنرانی	۱۶۵/۸	۱۸۹/۳	۲۹۴۶۳	۰/۰۲۸*
همکاری عملی	۱۸۶/۴	۱۶۸/۳	۲۹۴۶۳	۰/۵۱۹
مشاوره فردی	۱۸۵/۱	۱۷۴/۸	۳۰۵۹/۵	۰/۶۱۹
بحث گروهی	۱۷۹/۷	۱۷۵/۲	۱۵۲۶/۵	۰/۶۷۳
گردش صحرائی	۱۹۶/۹	۱۵۷/۶	۱۲۱۸۴	۰/۰۰۰**
ملاقات در خانه یا مزرعه	۱۸۸/۲	۱۶۶/۵	۱۳۷۴۷	۰/۰۴۲*
تلفن و نامه	۱۷۵/۱	۱۷۹/۵	۱۵۲۴۲	۰/۶۵۶
رسانه انبوهی	۱۸۰/۳	۱۷۴/۵	۱۵۱۴۵	۰/۵۸۲
مزارع نمایشی	۱۶۹/۸	۱۶۷/۱	۱۲۶۷۱	۰/۷۸۸
مزارع نمایشی نتیجه‌ای	۱۷۹/۹	۱۵۹/۸۳	۱۲۶۷۱	۰/۱۰۰
مزارع نمایشی طریقه‌ای	۱۵۰/۲۳	۱۸۹/۳	۱۱۰۷۸	۰/۰۰۱**
مراجعه به اداره ترویج	۱۸۳/۳۶	۱۵۳/۲۸	۱۱۵۸۴	۰/۰۰۴*

** $\leq 0.01 \mu$ * $\leq 0.05 \mu$

جدول ۸ گویای مقایسه دیدگاه مردان روستایی بر حسب میزان سواد آنها نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی است. نتایج نشان می‌دهد که بین دیدگاه مردان روستایی با سطح سواد مختلف در

خصوص دو روش آموزشی، آموزش در قالب همکاری‌های عملی و ملاقات مروج در خانه یا مزرعه که با اطمینان ۹۹ و ۹۵ درصد اختلاف معنی‌داری وجود دارد، به‌طوری‌که افراد بالای دیپلم اثر بخشی آموزش در قالب همکاری‌های عملی را بیشتر از سایر گروه‌ها می‌دانند و دیپلم‌ها اثر بخشی روش ملاقات مروج در خانه یا مزرعه را بیشتر از سایر گروه‌های مورد مقایسه می‌دانند.

جدول ۸- مقایسه دیدگاه مردان روستایی بر حسب سواد نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی

سطح معنی‌داری	U	میانگین رتبه‌های گروه‌های مورد مقایسه				روش‌های مورد مقایسه
		بالاتر از دیپلم	دیپلم	خواندن و نوشتن	بی‌سواد	
۰/۴۰۷	۲/۹۰	۱۰۵/۴۰	۹۹/۱۸	۹۰/۳۹	۷۹/۸۴	سخنرانی
۰/۰۰۱**	۶/۶۶	۱۳۵/۰۵	۱۰۰/۰۳	۹۱/۸۵	۶۵/۹۱	همکاری‌های عملی
۰/۶۶۰	۱/۵۹	۷۲/۶۰	۹۷/۵۰	۸۹/۸۶	۹۱/۸۰	مشاوره فردی
۰/۲۰۰	۴/۶۰۳	۵۹/۹۵	۱۰۱/۸۲	۹۱/۵۱	۸۷/۷۹	بحث گروهی
۰/۰۵۵	۷/۶۰	۱۱۱/۸۰	۱۱۲/۹۴	۸۸/۵۵	۷۷/۴۹	گردش صحرایی
۰/۰۳۲*	۸/۷۸	۹۰/۸۵	۱۱۹/۰۹	۹۰/۲۲	۷۴/۸۹	ملاقات مروج در خانه یا مزرعه
۰/۸۲۳	۰/۹۱۰	۱۰۴/۴۰	۹۱/۱۸	۸۹/۲۷	۸۷/۷۴	تلفن و نامه
۰/۴۰۵	۲/۹۱	۱۰۴/۶۵	۱۰۳/۶۲	۸۹/۰۶	۸۲/۳۳	رسانه انبوهی
۰/۰۸۷	۶/۵۷	۷۲/۸۵	۱۱۴/۸۸	۹۰/۸۳	۸۰/۰۴	مزارع نمایشی
۰/۹۴۶	۳/۷۲	۸۷/۶۵	۹۷	۸۹/۵۵	۸۸/۷۷	مزارع نمایشی نتیجه‌ای
۰/۷۵۵	۱/۱۹	۷۹/۳۵	۸۸/۸	۹۲/۷	۸۴/۵۶	مزارع نمایشی طریق‌ای
۰/۱۰۵	۶/۱۴	۶۹/۲	۱۰۷/۶۵	۹۲/۸۵	۷۷/۸۴	مراجعه به اداره ترویج

** $\mu \leq 0.01$ * $\mu \leq 0.05$

نتایج مقایسه دیدگاه زنان روستایی بر حسب میزان سواد آنها نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی در جدول شماره ۹ گزارش شده است. بر اساس اطلاعات این جدول بین دیدگاه زنان با سطح سواد مختلف در خصوص اثر بخشی روش سخنرانی در سطح ۹۹ درصد اختلاف معنی‌داری وجود دارد و زنان با سطح سواد بالاتر از دیپلم اثر بخشی این روش را بیشتر از سه گروه دیگر می‌دانند. همچنین یافته‌ها نشان می‌دهد که بین دیدگاه گروه‌های مختلف در خصوص اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی استفاده از تلفن و نامه اختلاف معنی‌داری در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. به طوری‌که زنان بلسطح سواد دیپلم این روش را اثربخش‌تر از دیگر روش‌ها می‌دانند.

جدول ۹- مقایسه دیدگاه زنان روستایی بر حسب سواد نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی

سطح معنی داری	U	میانگین رتبه‌های گروه‌های مورد مقایسه				روش‌های مورد مقایسه
		بالاتر از دیپلم	دیپلم	خواندن و نوشتن	بی‌سواد	
۰/۰۰۱	۱۷/۴۶	۱۴۸/۵۰	۱۳۹/۵۸	۸۴/۹۱	۸۱/۰۶	سخنرانی
۰/۰۸۴	۶/۶۵	۱۶۱/۵۰	۹۹/۹۲	۸۹/۹۳	۸۰/۳۹	در قالب همکاری‌های عملی
۰/۶۱۶	۱/۷۹	۱۱۰/۵۰	۸۶/۹۶	۹۱/۴۴	۸۲/۱۳	مشاوره فردی
۰/۴۶۸	۲/۵۴	۹۳/۵۰	۱۰۱/۰۸	۹۰/۹۱	۸۰/۸۰	بحث گروهی
۰/۰۸۸	۶/۵۸	۱۴۲	۵۹/۲۹	۸۸/۹۹	۹۰/۲۱	گردش صحرایی
۰/۷۱۴	۱/۳۶	۶۷/۵۰	۹۷/۱۳	۹۰/۰۱	۸۳/۷۹	ملاقات مروج در خانه یا مزرعه
۰/۰۱۹	۹/۹۶	۲۳	۱۱۷/۵۴	۹۱/۲۲	۷۹/۴۳	تلفن و نامه
۰/۰۶۹	۷/۱۰	۲۹	۱۱۷	۸۶/۳۹	۸۶/۵۸	رسانه انبوهی
۰/۵۹۵	۱/۸۹	۱۲۰/۷۵	۷۶/۰۸	۸۹/۳۹	۸۷/۳۹	مزارع نمایشی
۰/۹۳۱	۰/۴۴۴	۱۰۵/۱۵	۸۶/۷۹	۸۹/۲۰	۸۵/۷۹	مزارع نمایشی نتیجه‌ای
۰/۴۲۰	۲/۸۲	۱۲۲/۵۰	۷۰/۴۲	۸۷/۱۹	۹۱/۵۲	مزارع نمایشی طریقه‌ای
۰/۱۹۱	۴/۷۵	۹۳/۵۰	۵۸/۵۸	۸۸/۵۸	۹۲/۵۳	مراجعه به اداره ترویج

$\mu^{**} \leq 0.01$ $\mu^{*} \leq 0.05$

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داد‌ها نشان می‌دهد که اکثر زنان و مردان روستایی (۹۲ درصد زنان و ۸۴ درصد مردان)، بی‌سواد یا کم‌سواد هستند که این امر به‌عنوان یکی از موانع مهم برای مشارکت هر چه بیشتر آنان در برنامه‌های توسعه می‌باشد که روش‌های آموزشی نیز بخشی از این برنامه‌های توسعه‌ای است. در تحقیقاتی که از طرف UNESCO (1991) و امیری‌اردکانی (۱۳۸۵) صورت گرفت نیز به این نکته اشاره شده است که پائین بودن سواد در بین زنان و مردان روستایی یکی از مهم‌ترین عوامل و موانع برای گسترش هر چه بیشتر برنامه‌های توسعه روستایی است. انتقال یافته‌ها، فناوری‌ها و نوآوری‌هایی که در عرصه کشاورزی به وجود می‌آید، می‌تواند در قالب‌های مختلفی به کشاورزان و بزرگسالان روستایی انتقال یابد که این قالب‌ها را با توجه به شرایط بزرگسالان، فرهنگ، نیرو، امکانات سازمان‌های ذی‌ربط و توانایی آموزشگران انتخاب می‌شوند (Legge, 1991). با توجه به اولویت‌بندی روش‌های آموزشی از دیدگاه زنان و مردان روستایی، چنین استنباط می‌شود که در ۵ اولویت اول اثربخشی روش‌های آموزشی اشتراکاتی وجود دارد. برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران برنامه‌های آموزشی- ترویجی می‌توانند برای انتقال یافته‌ها و نوآوری‌ها در عرصه کشاورزی بر حسب اولویت‌ها و نقاط مشترکی که وجود دارد برنامه‌ریزی کنند. این اولویت‌بندی حاصل تجزیه و تحلیلی است که در دو گروه صورت پذیرفته است. در خلال این اولویت‌بندی، روش‌های ملاقات مروج در خانه یا مزرعه و نیز روش آموزشی بحث گروهی و روش‌های که در قالب مزارع نمایشی نتیجه‌ای در بین دو گروه مشترک است، می‌توان چنین نتیجه گرفت که این روش‌ها، روش‌هایی هستند که در بین دو گروه زنان و مردان بهره‌بردار از اثربخشی بالاتری برخوردار هستند. این نقطه اشتراک می‌تواند سر

لوحه تدوین الگویی اثربخش و کارا برای تناسب بین روش‌های آموزشی با شرایط بهره‌برداران باشد. علاوه بر این نتایج تحقیق می‌تواند به برنامه‌ریزان عرصه آموزش کشاورزی کشور این امکان را دهد که با توجه به نتایج به‌دست آمده از اولویت‌بندی اثربخشی روش‌های آموزشی از دیدگاه دو گروه درگیر در این عرصه با توجه به هدف آموزش و نیز محتوای برنامه آموزشی و امکانات موجود روشی را انتخاب کنند که از بالاترین اثربخشی برخوردار باشد.

نتایج آزمون من‌ویت‌نی، حاکی از آن است که اختلاف معنی‌داری بین دیدگاه زنان و مردان در مورد روش‌های سخنرانی، گردش صحرائی، ملاقات در خانه یا مزرعه، مزارع نمایشی، طریق‌های و مراجعه به اداره ترویج وجود دارد. دیدگاه بهره‌برداران زن و مرد نسبت به دیگر روش‌های آموزشی اختلاف معنی‌داری وجود ندارد. زنان روستایی نسبت به روش‌های آموزشی که در قالب سخنرانی و مزارع نمایشی طریق‌های پیاده می‌شود، دیدگاه مثبت‌تری دارند و این روش‌ها را اثربخش‌تر می‌دانند. این در حالی است که مردان روستایی نسبت به روش‌های آموزشی گردش صحرائی، ملاقات مروج در خانه یا مزرعه و مراجعه به اداره ترویج از دیدگاه مثبت‌تری برخوردار هستند و اثربخشی این روش‌ها را نسبت به دیگر روش‌های آموزشی بیشتر می‌دانند.

مقایسه میانگین دیدگاه مردان روستایی بر حسب تحصیلات، نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی نشان داد که روش‌های آموزشی که در قالب همکاری‌های عملی و ملاقات مروج در خانه یا مزرعه پیاده می‌شود، اختلاف معنی‌داری وجود دارد و نسبت به دیگر روش‌های آموزشی، بین میانگین دیدگاه مردان روستایی بر حسب میزان تحصیلات، اختلاف معنی‌داری وجود ندارد. در میان گروه‌های مختلف مردان روستایی بر حسب تحصیلات، آنهایی که از نظر میزان سواد بالاتر از دیپلم هستند، دیدگاه مثبت‌تری نسبت به روش آموزشی که در قالب همکاری‌های عملی پیاده می‌شود، دارند و این روش را اثربخش‌تر می‌دانند. علاوه بر این مردان با میزان تحصیلات در حد دیپلم نیز دیده مثبت‌تری نسبت به روش آموزشی ملاقات مروج در خانه یا مزرعه دارند و این روش را اثربخش‌تر می‌دانند.

با توجه به سطح سواد این گروه از مردان ارتباطات آنان نسبت به دیگر گروه‌ها بیشتر است، قدرت ارتباط با دیگر منابع سبب شده است که این گروه از مردان از میان روش‌های آموزشی - ترویجی به سمت روش‌هایی گرایش داشته باشند که در قالب روش‌های انفرادی پیاده می‌شوند. سواد یکی دیگر از فاکتورهای بسیار مهمی است که در بین بهره‌برداران روستایی برای ارتباط با دنیای بیرون مطرح می‌شود. نتایج مقایسه میانگین دیدگاه زنان روستایی نسبت به اثربخشی روش‌های آموزشی بر حسب تحصیلات، بیان می‌نماید که در بین روش‌های آموزشی فقط روش‌های سخنرانی و آموزش از طریق تلفن و نامه دارای اختلاف معنی‌داری بودند، زنان با تحصیلات بالاتر از دیپلم دارای دیده مثبت‌تری نسبت به روش آموزشی سخنرانی هستند. علاوه بر این زنان با سواد در حد دیپلم نسبت به روش آموزشی که از طریق نامه و تلفن اجرا

می‌شود، دیده مثبت‌تری دارند و این روش‌ها را اثربخش‌تر می‌دانند. لذا این نتایج را می‌توان به خصوصیات جنسیتی مخاطبین نسبت داد.

نتایج تحقیق نشان داد زنان و مردان روس تایی در مورد اولویت‌بندی اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی دارای دیدگاهی نزدیک به هم هستند. به طوری که در اولویت‌بندی اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی روش‌های بحث گروهی، ملاقات مروج در خانه یا مزرعه و مزارع نمایشی نتیجه‌ای از نظر زنان و مردان روستایی جزء پنج اولویت اول، و نوزدهم در بین دو گروه مشترک می‌باشند. نتایج تحقیق حاضر از جهاتی با نتایج دیگر تحقیقاتی که در دیگر مناطق جهان انجام پذیرفته است همسویی دارد، به طوری که Brueniny *et al.* (1992)، و Murrey (1991)، در بین منابع اطلاعاتی که کشاورزان ایالت پنسیلوانیا در مورد مسائلی زیست محیطی مفید دانسته‌اند، در حیطه فعالیت‌های آموزشی، روش‌های مشاوره سر مزرعه و مزارع نمایشی را دارای اثربخشی بیشتری دانسته‌اند. در مطالعاتی که Ford (1995)، در ایالت تنسی انجام داد، نتایج نشان داد که کشاورزان خرده پا بیشترین امتیاز موثر بودن را به ترتیب به روش‌های ترویجی ملاقات مروج در مزرعه، ملاقات‌های در سطح شهرستان، و کمترین امتیاز را به روش‌های که در قالب برنامه‌های تلویزیونی و نوارهای صوتی پیاده می‌شوند، داده‌اند. در این تحقیق اثربخشی روش‌ها از دیدگاه زنان و مردان روستایی سنجیده شده است، در صورتی که نتایج این تحقیق نیز از جهاتی با نتایج تحقیقاتی که از نظر آموزشگران و مروجان کشاورزی در حیطه روش‌های آموزشی- ترویجی انجام شده است، نیز همسویی دارد. نتایج مطالعه‌ای که در کشور میانمار توسط Chroo & Blond (2003)، انجام پذیرفت، نشان داده شد که روش‌های ملاقات مروج در خانه یا مزرعه، ملاقات‌های گروهی، نمایش‌های طریقه‌ای و نتیجه‌ای، روز مزرعه به ترتیب بیشترین روش‌های ترویجی مورد استفاده مروجین بوده‌اند.

در تحقیق دیگری که Chizari *et al.* (1998) در اصفهان انجام دادند به این نتایج دست یافتند که از نظر آموزشگران کشاورزی استان اصفهان مناسب‌ترین روش‌های آموزشی به ترتیب عبارتند از: نمایش نتیجه‌ای، نمایش طریقه‌ای، جلسات گروهی رسمی، بحث گروهی، بازدید از مزارع، و کانال‌های ارتباطی جمعی. نتایج این تحقیقات با نتایج تحقیق حاضر در قسمت اولویت‌بندی اثربخشی روش‌های آموزشی- ترویجی همسویی دارد. با توجه به شرایط متنوع حاکم بر نظام کشاورزی و شرایط زنان و مردان روستایی و نیز امکانات موجود و توانایی آموزشگران و کارشناس ترویج، شاید انتخاب روش مناسب، مشکل باشد، ولی با در نظر گرفتن اولویت‌بندی روش‌های آموزشی بر حسب دیدگاه زنان و مردان روستایی و در نظر گرفتن ویژگی‌های فردی فراگیران و امکانات موجود و برنامه‌ریزی بر حسب نیاز فراگیران می‌توان به یک روش اثربخش رسید در این نوع برنامه‌ریزی محتوی برنامه‌های درسی و فعالیت‌های یادگیری به گونه‌ای طراحی می‌شود که جوابگوی انتظارات و نیازهای مردم روستا باشد.

پیشنهادها

بر پایه یافته‌های تحقیق موارد زیر برای دستیابی به روش‌های آموزشی متناسب با ویژگی‌ها و موقعیت مختلف آموزشی پیشنهاد می‌گردد:

- از آنجایی که بسیاری از روش‌های آموزشی که در این تحقیق در اولویت‌های اول قرار گرفته‌اند جزء روش‌های عمل‌گرا و مخاطب‌محور می‌باشند، پیشنهاد می‌گردد در انتخاب آموزشگران برنامه‌های آموزشی-ترویجی، آموزشگرانی انتخاب شوند که با تئوری‌های یادگیری تجربی و عملی آشنا باشند و یا قبل از شروع دوره در این خصوص مورد آموزش قرار گیرند.

- همان‌طور که در نتایج مقایسه دیدگاه بهره‌برداران زن و مرد مشخص شد، بسیاری از روش‌هایی که سبب حل اختلاف زنان و مردان شد، مسئله جنسیت و استلزامات کار با گروه‌های جنسی مختلف برمی‌گردد. چنانچه در روش گردش صحرائی با توجه به اینکه اکثر آموزشگران مرد می‌باشند و از طرفی بسیاری از موضوعات آموزشی زنان در قالب این روش می‌گنجد، لذا پیشنهاد می‌شود دیدگاه‌ها و تئوری‌های تحلیل جنسیت به برنامه‌ریزان روش‌های آموزشی و همچنین مجریان و آموزشگران این روش‌ها آموزش داده شود.

- همان‌طور که همواره به‌کارگیری چندین روش آموزشی از سوی کارشناسان و صاحب‌نظران آموزش و ترویجی توصیه شده است، یافته‌های تحقیق حاضر نیز این امر را مورد تایید قرار می‌دهد و با توجه به اینکه هم مردان و هم زنان با سطوح مختلف تحصیلات، روش‌های متفاوتی را اثربخش دانسته‌اند، این امر نشان از لزوم به‌کارگیری روش‌های مختلف در دوره‌های آموزشی دارد که پیشنهاد می‌گردد در برنامه‌ریزی‌های درسی دوره‌های آموزشی-ترویجی این مهم که در اثر تکرار به فراموشی سپرده شده است - به طور جدی پیگیری شود.

- هر چند نمی‌توان روش‌های آموزشی را بر مبنای جنسیت مخاطبان طبقه‌بندی کرد و روش‌های مختلف را به جنس‌های مختلف متعلق دانست، اما می‌توان در انتخاب روش‌های آموزشی علاوه بر آنچه در ادبیات آموزش در این خصوص ذکر شده است، آموزشگران را با دیدگاه محلی‌گرایی و حتی در سطحی خردتر مباحث اقتصادی و فرهنگی مخاطبان با در نظر داشتن تحلیل جنسیت آگاه نمود.

- با توجه به یافته‌های تحقیق در خصوص دامن‌سن و سطح تحصیلات پاسخگویان و بر مبنای تئوری‌های آموزشی بزرگسالان، پیشنهاد می‌گردد در نهادینه‌کردن دیدگاه‌ها و رفتارها، انعطاف‌پذیری در ابعاد گوناگون نظام‌های آموزش روستایی، برنامه‌های تدوین شده با دیدگاه‌ها و تئوری‌های آموزش بزرگسالان نیز مد نظر قرار گیرد.

منابع و ماخذ

۱. اسمعیلی، س. (۱۳۸۵). مفهوم‌شناسی آموزش مستمر در توسعه پایدار کشاورزی. ماهنامه جهاد، آذر و دی ۱۳۸۵، شماره ۲۷۴، صفحات ۳۱۳-۲۱۷.

۲. امیری اردکانی، م. (۱۳۸۵). موانع مشارکت زنان روستایی در برنامه‌های ترویجی. *ماهنامه جهاد، مرداد و شهریور ۱۳۸۵*، شماره ۲۷۲، صفحات ۴۲-۲۷.
۳. زمانی پور، ا. (۱۳۷۶). *ترویج کشاورزی در فرآیند توسعه*. چاپ دوم. مشهد: انتشارات فردوسی مشهد. صفحات ۲۹-۳۴.
۴. ملک محمدی، ا. (۱۳۷۷). *ترویج و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی*. جلد دوم. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. صفحات ۶۳-۳۷.
۵. سوانسون، ب. (۱۳۸۵). *ارتقای ترویج کشاورزی*. چاپ اول. ترجمه ا. باقری و ت. صیامی. انتشارات باغ اندیشه. صفحات ۲۴-۲۲.
۶. شعبانعلی فمی، ح. (۱۳۸۵). *اصول ترویج و آموزش کشاورزی*. چاپ دوم. انتشارات پیام نور. صفحات ۲۹-۴۱.
۷. شعبانی، ح. (۱۳۷۷). *مهارت‌های آموزشی و پرورشی (روش‌ها و فنون تدریس)*. چاپ اول. تهران: انتشارات سمت. صفحه ۱۲.
۸. شهبازی، ا. (۱۳۷۲). *توسعه و ترویج روستایی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. ۴۵۶ صفحه.
۹. هاوکینز، ا. ج. ا.، انتونی ام.، و دان‌جان‌دلیو، ک. (۱۳۷۷). *فرآیند ترویج کشاورزی و دامپروری*. ترجمه ن. اوکتایی. مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی. ۲۷۹ صفحه.
10. Bruening, T. B., Radhakvishna, R., & Rollings, T. J. 1992. Environmental issues: Farmers perception about usefulness of informational and organizational sources. *Journal of Agricultural Education*, 33(2), 34-42.
11. Bsakett, M., & Marsick, V. (1992). (eds.). *Pro fessional s ways of knowing: New findings on how to improve professional education*. San Francisco: Jossey Bass. Retrived from <http://Routledy:books.google.com/books?isbn=0748733388/>
12. Chizari, M., Karbasioun, M., & Lindner, J. R. (1998). Obstacles facing extension agents in the development and delivery of extension educational programs adult Farmers in the province of Esfahan, Iran. *Journal of Agricultural Education*, 39(1), 48-54.
13. Chroo, K. M., & Blond, H. (2003). *Challenges and policy option for sustainable rural development-future development of a participatory extension approach in Myanmar*. Senckenb ergstv, Institute of rural sociology and Extension.
14. Ford, C. L. 1995. Educational priorities of small farmers in west Tennessee. *Journal of Agricultural Education*, 36(1), 31-37.
15. Legge, D. (1991). (eds). *Educator of adults in England* Training adult educator in Eastern Europe. London: Routledy. Retrived from <http://Routledy.books.google.com/books?isbn=0415102421/>
16. Murray, M, & Owen, M. (1991). *Beyond the myths and magic of mentorihg*. San Francisco: Jossey Bass. Retrived from <http://www.ispub.com/.../mentoring-in-advanced-practice-nursing-the-use-of-metaphor-in-concept-exploration/>
17. UNESCO. (1991). *Micro level educational planning and management handbook: UNESCO*. Principal Regional Office for Asia and Pacific. p. 3.

